

A magyar családnevek változástipológiájáról*

1. Előzmények és célkitűzések. A különböző nyelvek családnévrendszereinek bemutatására számos, elsősorban leíró szempontú tipológia született már a szakirodalomban. (A magyar tipológiákra l. HAJDÚ 2003: 761–773; N. FODOR 2010: 58–65, ill. 69–120; a nemzetközire pl. HANKS–HODGES 1988: xvi–xxvi; WENZEL 2004; CAFFARELLI 2005: 229–230; A. BRENDLER – S. BRENDLER Hrg. 2007 passim.) A családnevek kialakulásának tágabb kérdéskörével is általában sokan és sokat foglalkoztak már az eddigi kutatásokban (minderre összefoglalóan l. HAJDÚ 2003: 733–740; N. FODOR 2010: 17–55; SLÍZ 2011: 175–179). A családnevek további változásai szintén vizsgálandó területet kínálnak, amelyet a vonatkozó – s már kevésbé jellemző – kutatások elsősorban egy-egy konkrét forrásra, névanyagra vonatkozó feldolgozás részeként, illetőleg egyes jellemző típusaikra fordítva figyelmüket tárgyaltak. Átfogó igényű, koherens, jól kidolgozott és megalapozott keletkezés- és változástipológiai áttekintéseknek azonban meglehetősen híján vagyunk mind a magyar, mind a nemzetközi szakirodalomban. (A változási típusok átfogó szándékú, hagyományos jellegű bemutatására l. KAKUK 1989; HAJDÚ 2003: 752–760; FÜLÖP 2009; MIZSER 2009.) Természetesen ahhoz, hogy a tényleges változási tendenciákat megismerhessük, az egyes családok, illetve ugyanazon családnevek történetének végigkísérésére, jól körülhatárolt névkorpuszok módszeres feldolgozásaira van szükség.

A jelen tanulmány célja módszeresen számba venni és jól megalapozott rendszerbe foglalni azokat a különböző változási típusokat – legjellemzőbb tendenciáikkal –, amelyek a már létező családnévnek mint generációról generációra öröklődő nyelvi elemnek az élettörténetét érinthetik a magyar nyelvi-kulturális közegben. Tanulmányomban nem valamely adott – bármennyire is reprezentatív értékű – névkorpusz feldolgozására támaszkodom, hanem elsősorban a különböző szakmunkákban, illetve forrásokban előforduló nyelvi anyag, változási folyamatok, változásként értékelt, esetleg alkalmi változásként értékelhető példák tanulságaira. Az alábbiakban az egyes változási típusokat illusztráló konkrét példák is a tanulmányban hivatkozott szakirodalom és források széles és változatos köréből származnak. (A pontos, egyedi forráshivatozásoktól a példák megadásánál azonban eltekintek.)

Munkámmal a nem csupán történeti anyagon alapuló – s valójában szinkrón szemléletű –, hanem ténylegesen történeti, diakrón megközelítésű (vö. N. FODOR 2010: 70), névélettani szempontú tipológiai leírás a céлом. Alapját a HOFFMANN ISTVÁN (1993, 1999) által a helynévrendszerek leírására megalkotott komplex elemzési modell adja, melynek változástipológiai részét TÓTH VALÉRIA (2008) a helységnevekre részletesen is kidolgozta. Az elemzési modellt N. FODOR JÁNOS adaptálta sikerrel a történeti magyar családnévanyagra, és – a szinkrón szemléletű szerkezeti leírás mellett – a családnevek keletkezéstörténeti és változástipológiáját is kidolgozta

* Készült a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával.

saját történeti családnévkorpuszára alapozva (N. FODOR 2010: 111–120). Tanulmányomban ennek a tipológiai keretnek a bővítésére, továbbgondolására törekszem.

Bár a kitűzött téma alapjait érinti, e helyen nem foglalkozhatok részletesebben a ’családnév’, illetve a ’magyar családnév’ fogalmának problematikájával. Ezeket azonban a másutt már tárgyalt és a téma szempontjából kézenfekvő módon értelmezem. Családnévnek tekintem a személynévrendszerben, illetve a használatban a családnév pozícióját és funkcióját betöltő személynevet; magyar családnévnek számítom pedig a nem csupán magyar nyelvi eredetű, de a magyar nyelvközösség tagjai által használt, viselt családnévanyag minden elemét (vö. FARKAS 2010: 64–66).

Témámba tartozónak tekintem tehát az idegen eredetű családnéveknek a dominánsan magyar nyelvi-kulturális közegben, magyar nyelvi hatásra bekövetkező névasszimilációs változásait – azaz a névmagyarosodás és a névmagyarosítás jelenségeit – is, bár kiemelt figyelmet ezúttal nem szánok nekik (arra l. FARKAS 2009b, továbbvezető irodalommal; újabban FÁBIÁN 2011; SZILÁGYI-KÓSA 2013; MIZSER 2013; stb.). A névkontaktusok tágabb kérdésköréből (vö. LANSTYÁK 2013) viszont nem tárgyalom azokat a jelenségeket, amelyek a dominánsan idegen nyelvű – a 20. század folyamán, nagy számban: idegen államnyelvű – közegbe került magyar családnévek változásait jelentik. Pedig ugyanaz a családnév sokféleképpen változhat nemcsak a különböző nyelvi-kulturális környezetben (pl. m. *Géczi* ~ *Géczy* > or. *Геци* ~ *Гецици* / ukr. *Геци* ~ *Гецици* / ang. *Gatesy*), de ugyanazon körülmények között is (pl. ugyanazon kárpátaljai magyar névviseelő esetében, ukrán és orosz átírásban: *Гупух*, *Гупуз*, *Геpez*, *Геpez*, *Гепуч*, *Гороз*, *Гупур*, *Геper*, *Гьирьиз*, *Гьирьих*; s akkor még nem szóltunk a lehetséges latin betűs átírásokról: *Gyrykh*, *Hyrykh* stb. – egyaránt a *Görög* családnév változatai; mindezekre l. GÖRÖG 2014a: 228, 2014b: 332). Az itt említett változások azonban alapvetően nem a magyar nyelvi és névrendszer belső problematikájára jellemzők, itteni tárgyalásuktól így elvi és gyakorlati okokból is kénytelen vagyok eltekinteni. (Ezekre is l. viszont a további szakirodalmat: a [cseh]szlovákiai magyar családnévekre pl. VÖRÖS 2004, 2009; az ukrainaiak vonatkozásában BEREKSZÁSZI–CSERNICKSKÓ 2011; VÖRÖS 2012; a romániaiak esetében B. FODOR 2011; TRUNKI 2013; német nyelvi környezetben VINCZE 2011; az észak-amerikai magyar családnévekre NOGRADY 1990; BARTHA 1993; stb.; mindenütt továbbvezető irodalommal.) Ide kapcsolódó sajátos problémakört jelent ugyanakkor e nevek visszamagyarosításának, a névhelyreállításnak a kérdése (vö. VÖRÖS 2009). Érdemes megjegyeznünk azt is, hogy az idegen nyelvek hatása alatt – magyar nyelvi szempontból „szabálytalanul” – megváltozott kisebbségi magyar családnévek a magyarországi névanyagban is megjelennek, újabban a honosítási, illetve egyszerűsített állampolgársági ügyintézéshez kapcsolódóan nagyobb számban is. Mindezek különböző típusproblémákat vetnek fel (vö. a fentebb hivatkozott szakirodalmat is), amelyek további vizsgálatokat – és több gyakorlati figyelmet – igényelnek.

2. A családnévek változásai: általános és előzetes megjegyzések. Mielőtt a családnévanyag, pontosabban az egyes családnévek változástípusait igyekeznék számba venni, a témával kapcsolatban több fontos megjegyzést szükséges előrebocsátanom.

A családnevek változásait a meglévő – elsősorban írott – források alapján próbálhatjuk feltárni. Az egy-egy nevet érintő történeti változások megállapítása és nyomon követése azonban a rendelkezésre álló források alapján nem könnyű feladat. Ennek többféle oka van:

a) A korábbi évszázadok változatos, ingadozó, a modern helyesíráshoz képest kiforratlan írásgyakorlata miatt bizonyos (főleg hang)változások követhetetlenek, bizonyos (helyesírási) változások, illetőleg változatok pedig nem számíthatók feltétlenül relevánsnak.

b) A lejegyzett névadatok mögött különböző alkalmi jelenségek – köztük egyedi, egykori tévesztések: félrehallás, elírás – is állhatnak, melyek ugyan rögzülhetnek a névhasználatban, egyébként viszont félrevezető adatokat kínálnak a kutatónak.

c) Egy-egy adat valós névhasználati értékét rendszerint nem ismerjük, azaz nem tudjuk, hogy az adott családnevet csupán írásban, vagy szóban is használták-e, illetve hogy milyen körben, milyen módon használták.

d) Az egyazon személyre vagy családra vonatkozó különböző, rendelkezésünkre álló korábbi és későbbi névadatok nem feltétlenül a ténylegesen bekövetkezett, majd tartósan rögzült változást, illetve közvetlenül a változást (előzmény : következmény viszonyt), hanem akár csak a változatosságot (párhuzamos névhasználatot, ingadozást, akár csak alkalmi, egyedi változat létrejöttét) jelezhetik.

A változatosság természetesen összefügg a változással (ehhez l. pl. KECSKÉS 1998). Itt jegyezzük meg azt is, hogy az egyazon családhoz kapcsolódó névváltozatok száma, legalábbis az írásbeli adatok esetében, igencsak magas is lehet (vö. a kutatók idézte konkrét példasorokkal; pl. KAKUK 1989: 242–243; ÚCsnT. 12).

A családnevek változásairól, összefüggéseiről, ezek különböző lehetőségeiről a következőket fontos még előzetesen megjegyezni:

a) A névváltozások mindig saját koruk nyelvi és nem nyelvi viszonyai közt zajlanak. Ezek egyaránt jelentik a kiváltó okokat, a változások módjait, a létrejövő újabb változatok (nyelvi vonatkozású) jellemzőit.

b) A névváltozás bekövetkezhet az adott névviselőre vonatkozóan, és megtörténhet a családnév átvitelekor (öröklődésekor), a következő (potenciális) névviselő megnevezésekor.

c) A családnevek megváltozásának sokféle oka lehet. Lehetnek interlingvális okai (mint a névtévesztések, hangtörténeti változások, nyelvi modellek egymásra hatása, nyelvváltozatok érintkezése, különböző nyelvek kontaktushatásai) és extralingvális okai (mint a megnevező szemlélet megváltozása, életrajzi vagy családtörténeti tényezők, migráció, általában egy újabb közösség hatása, jogi szempontok). Az itt számba vett, különböző típusú okok természetesen egymással is többszörösen összefüggenek, illetve együttesen hatnak a névváltozásokra.

d) A névváltozások végbemehetnek természetes és mesterséges módon. Ezek elkülönítése elméletben és a gyakorlatban is problematikus lehet, az azonban bizonyos, hogy a mesterséges névváltoztatások közt olyan módok is lehetségesek, amelyek a természetes névváltozások rendszerében ismeretlenek és értelmezhetetlenek, illetve elképzelhetetlenek lennének.

e) A névváltozás elindítója, mozgatója lehet a közösség (spontán és természetes névváltozás) és lehet az egyén, mégpedig maga a névviselő (tudatos és mes-

terséges névváltoztatás) vagy a név lejegyzője (általában spontán, de mesterséges névváltoztatás) is.

f) A névváltozások végbemehetnek a szóbeli és az írásbeli névhasználat síkján (az utóbbiak vonatkozásában tágabb értelmezési keretet igényelve).

g) A névváltozások megtörténhetnek nem hivatalos, illetve – a történelmi fejlődés megfelelő szintjein – hivatalos (avagy: a hivatalosság egy bizonyos fokát jellemző) módon.

h) Az írásbeliség, illetve a hivatalosság újabb névhasználati szintereket jelenítenek, melyek a változásoknak, illetve a változatosságnak további lehetőségeket biztosítanak.

i) A változások egy része nyelviileg „szabályosabb” (megjósolhatóbb), más része „szabálytalanabb” (kevésbé megjósolható). Előbbiek közé tartoznak például a hangváltózási tendenciákkal összefüggő, utóbbiak közé a tévesztéseken alapuló vagy a teljes névcserét eredményező névváltozások.

Mindezeknek az itt csupán felvillantott szempontoknak a részletes bemutatására és módszeres figyelembevételére az alábbiakban természetesen nincs mód. Az egyes változástípusok kapcsán azonban egyik vagy másik fontos szempont a továbbiakban is visszautalok még.

3. A bemutatandó változástípológia fő vonalai. A magyar családnévállományt érintő névváltozások rendszerét a következő fő típusokban tárgyalom.

A családnevek szűkebb értelemben vett változástípológiáját a következő típusok alkotják: a) komplex változások (nevek keletkezése és eltűnése); b) teljes változás (névcseré); c) részleges és szabályos szerkezeti változások (a szintaktikai és a morfológiai szerkezet szintjén zajló változások); d) részleges és szabálytalan szerkezeti változások (formai alapon, szemantikai jelleggel és szemantikai alapon, formai jelleggel).

A családnevek tágabb értelemben vett változástípológiájának keretében azonban számba vehetünk további, az előbbiekhöz képest másféle megközelítéssel, más síkon értelmezhető, s ezért azoktól részben elkülönítendő változásokat is: e) részleges formai változások (írásbeli és szóbeli változások); f) további sajátos, nem formai jellegű változások.

A tanulmányom kiindulópontját jelentő, korábban hivatkozott modellek az itt említett változási típusokból az első öt fő típust tartják számon: a komplex és a teljes változások, valamint a részleges és szabályos, illetve szabálytalan szerkezeti változások (a–d) kategóriáit. E változási típusok mellett szándékozom kitérni azonban egyrészt – a családnevekre is mint nyelvi elemekre vonatkozatható „kettős szervezethez” értelmében – a „jelentéses”, névszerkezeti szint alatti, a családnév névtani jellegét egyébként nem érintő formai változások kategóriájára (e); másrészt további sajátos: a tulajdonnév jelentésszerkezetével, illetve nyelvhasználati kérdéseivel összefüggő változások (f) típusára. Ez utóbbi (e–f) típusok jellegük szerint valóban elkülönülnek a korábbi tipológiák által számon tartott alapvető, illetve névszerkezeti szinten is értelmezhető változási típusoktól. Mivel azonban ezek is jellemző változásokat jelentenek a családnevek történetében, célszerűnek tartom, hogy egy tágabb értelmű, vonatkozású változástípológia keretében számon

tartsuk őket (vö. a változástípusoknak a fentebb hivatkozott, korábbi magyar szakirodalomban megtalálható, átfogóbb igényű bemutatásaival).

Fontosnak tartom továbbá, hogy egy átfogó igényű változástipológia keretében ne csupán a természetes, de a mesterséges jelenségek is helyet kapjanak. Ez utóbbiakra a kiindulási alapnak vett változástipológiai modellek leírásai szándékuk szerint nem terjednek ki, bár számos, a természetes névváltozásoktól eltérő vonással rendelkezhetnek. (E különbségekre l. FARKAS 2003; a mesterséges névváltozások legismertebb formájának, a hivatalos családnév-változtatások anyagának reprezentatív forrásaiként l. SZENT-IVÁNYI 1895; MCsvA.) A természetes és a mesterséges névváltozások lehetséges típusainak együttes tárgyalása más szempontból, a mögöttük álló névtani folyamatok lényegi különbségei miatt vitatható lehet. Az egyazon, közös keretben való elhelyezésük azonban, véleményem szerint, a meglévő egyezések, hasonlóságok, valamint a különbségek jobb átlátását és megértését, illetve későbbi módszeresebb kidolgozását is elősegítheti.

Az alábbiakban az itt említett fő változási típusokat, illetve azok altípusait veszem sorra, röviden, példákkal együtt tárgyalva.

4. A szűkebb értelemben vett változástipológia változási típusai

4.1. Komplex változások. A családnévet érintő legalapvetőbb változásoknak a családnév keletkezését, illetve az eltűnését tekinthetjük. Ha ezeknek a komplex változásoknak a részletesebb bemutatására vállalkoznánk, több különböző és messzire vezető kérdéssel kellene foglalkoznunk:

a) A családnév keletkezésének kapcsán a családnévelőzmények problematikájával, a családnév kategóriájának értelmezésével, nyelvi és nyelven kívüli összefüggéseivel, a természetes és a mesterséges családnévkötés eltéréseivel, az egyedi családnevek keletkezésének, az új nevek létrejöttének különböző (olykor napjainkban is lehetséges) módjaival.

b) A családnév eltűnésének kapcsán a névöröklés (hagyományos és jogilag is szabályozható) rendjével, illetve pusztán demográfiai jellegű összefüggésekkel kellene foglalkoznunk; a névváltoztatások kérdésköre ugyanakkor a teljes változások, azaz a névcseré típusához vezetne át minket.

A családnevek keletkezésének témakörével a szakirodalom is bőségesen foglalkozik (a már említett modell keretei között is: N. FODOR 2010: 111–115), a családnevek eltűnésének problémájával azonban jóval kevésbé. E kérdések itteni felvillantásán túl részletekbe menő tárgyalásukat azonban nem tekintem célomnak. Figyelmemet itt kizárólag a már meglévő családnév meglétét, illetve családnévi mintoltát nem érintő, családnév₁ > családnév₂ típusú változások típusainak áttekintésére összpontosítom. (Nem foglalkozom tehát a családnévnek más típusú tulajdonnevekké vagy közszóvá történő változásaival sem.)

4.2. Teljes változás. Egy családnév teljes változása a névcseré: ilyenkor egy teljesen új családnév lép a régi helyébe.

Az új névben jellemzően valamilyen új névadási motiváció nyilvánul meg: egyéni sajátosság, hozzártartozó megnevezése stb. (Nagy > Süket, Szabó > Somogyi, Horváth-Szabó > Gergulits). A mesterséges névadásban ugyanakkor esetleg csupán a névízlés játszik szerepet (ném. Schnierer > Bérczvár, ném. Schmidt > Zongor).

A teljes névcsere nem ritkán hosszabb távon: „alias”-os névhasználaton keresztül (*András > András ~ Kovács > Kovács*), esetleg időlegesen rögzült kettős családnevek „köztes fázisán” keresztül (*Schwarz > Fekete-Schwarz > Fekete; Bába > Bába-Tóth > [B. Tóth >] Tóth*) valósul meg. Az utóbbi esetek azonban így közvetlenül már nem a névcsere, hanem a névrész hozzáadását, majd elhagyását jelentő változási típusba sorolhatók (erről l. alább).

E névváltozások a magyar családnévanyag kialakulásának évszázadaiban meglehetősen gyakoriak voltak, de a családnévhasználat megszilárdulását követően sem számítottak még kivételes jelenségnek. A személynevek hivatalos rögzítését követően sem szűntek meg egy csapásra, teljesen. A többnyire természetes és spontán névváltozások azonban egyre inkább a mesterséges és tudatos névváltoztatásoknak adták át a terepet.

4.3. Részleges és szabályos szerkezeti változások. Ezek lehetnek a szintaktikai szerkezetnek (a funkcionális névrészek szintjét érintő) és a morfológiai szerkezetnek (a funkcionális névrészekben belüli névelemek szintjét érintő) változásai. (A *névrész* és *névelem* terminusok a felhasznált elemzési modell alapfogalmai; jelentésükre, a családnévtani elemzések körében való használatukra l. N. FODOR 2010: 70–71.) Mindkét változási típusban viszonylag könnyen sor kerülhet egy-egy szerkezeti rész hozzáadására vagy elhagyására, azaz egy szerkezeti résznek a Ø-val való – valamilyen irányú – változásviszonyára. Egy szerkezeti rész cseréjére láthatólag ritkábban, kevésbé kerül sor.

4.3.1. A szintaktikai szerkezet szintjén zajló változások. Ez a családnév funkcionális névrészeit érintő, az ún. kettős családnevekkel összefüggő névváltozások típusát jelenti. Megjegyezhetjük, hogy a két névrészből álló családnevek írásmódja többféle lehet (*Kis-Prumik ~ Kis Prumik ~ Kisprumik*), ez a családnév nyelvi szerkezetét azonban természetesen nem befolyásolja. (A kettős családnevek történetére l. HAJDÚ 2003: 757–759; FARKAS 2009a: 91–98; VÖRÖS 2013: 152–176.)

a) A változás jelentheti egy új névrész hozzáadását, amely lehet ragadványnévi vagy családnévi eredetű, de – a névmagyarosítások esetében – új névkötés is (*Andok > Kis Andok, Karleusa > Keresztes-Karleusa*). Megjegyzésre érdemes, hogy kettős családnevek létrehozását a hivatalos családnévhasználat körében – különböző megfontolások alapján – a 20. század legnagyobb részében korlátozták. Bö évtizede az ilyen jellegű változások azonban a mai családnévanyag jellegzetes változási típusává léptek elő: a családnevek összekapcsolása nemcsak a házassági név egy újabb, jogilag létező típusává vált Magyarországon, de a szülők összekapcsolt családnevét a közös gyermekeknek is be lehet jegyeztetni.

b) A változás jelentheti egy névrész elhagyását (*Löki-Nagy > Nagy, Pándi Deák > Pándi vagy Deák*). E névváltozások hátterében rendszerint gyakorlati megfontolások – különösen az egyszerűbb névhasználatra törekvés közösségi vagy egyéni szándéka – állnak.

c) A névrész cseréje ugyancsak lehetséges, bár nyilvánvalóan ritka típus. A kettős családnevekkel kapcsolatos mai hivatalos névváltoztatási lehetőségek köréből tudom is példázni (*Németi-Nagy > Sárkány-Nagy*).

Az alapul vett, HOFFMANN-féle – TÓTH VALÉRIA és N. FODOR által is alkalmazott, illetve továbbfejlesztett – változástipológiai modell a névrész hozzáadását *kiegészülés*-nek, a névrész elhagyását *ellipszis*-nek hívja.

A szintaktikai szerkezet változásait tipikusan nyelven kívüli okok irányítják (családi viszonyok kifejeződése, névmagyarosítás szándéka stb.).

4.3.2. A morfológiai szerkezet szintjén zajló változások. Ez a családnévben, illetve az egy névrészben lévő névelemeknek, azaz a lexémáknak, illetve a toldalékoknak a körét érintő névváltozások típusa.

a) A változás jelentheti egy új névelem hozzáadását, elsősorban a tipikus névformánsok felhasználásával ($\emptyset > -i$: *Illyés > Illyési*, *Hudák > Hudáki*; $\emptyset > -fi$: *István > Istváncsi*, *Lackner > Lacknerfi*), de akár lexikális elemeket érintően (*Tóth > Tóthfalvi*) is.

b) A változás jelentheti egy névelem elhagyását, elsősorban ugyancsak képzők ($-i > \emptyset$: *Árvai > Árva*, *Páli > Pál*; $-s > \emptyset$: *Kaszás > Kasza*, *Kockás > Kocka*), de akár lexikai elemek esetében (*Örökkéélő > Örökké*, *Serfőző > Főző*) is.

c) A névelem cseréje különböző típusú névelemek közt lehetséges (*Nyolcujjú > Nyolcas*, *Földházi > Földi*, *Kerekes > Keréjkjártó*).

Az alapul vett változástipológiai modell a névelem hozzáadását *bővülés*-nek, a névelem elhagyását *redukció*-nak hívja.

A morfológiai szerkezet változásai mögött elsősorban nyelven belüli okok állnak. E változási típusok közül a névelem hozzáadása a morfológiai jelöltségre törekvés tipikus megnyilvánulása. E változás magyar és idegen nyelvi eredetű családneveket egyaránt érint, míg a két utóbbi típus kifejezetten magyar nyelvi eredetű, illetve átlátszónak minősülő névszerkezeteket igényel. E változások tipikus főszereplője a magyar családnévanyagra különösen jellemző *-i* képző, amelyet sokszor valójában inkább ingadozások, mint egyértelmű névváltozások résztvevőjeként azonosíthatunk az adatok sorában.

4.4. Részleges és szabálytalan szerkezeti változások. A családneveket érintetik olyan változások, amelyek nem a szintaktikai vagy a morfológiai szerkezetek felépítéséhez igazodnak, hanem szabálytalan, nem megjósolható szerkezeti változásokként értelmezhetők. Esetükben a régi és az új családnév között fennálló kapcsolat lehet formai vagy szemantikai jellegű, illetve a változás jelenthet szemantikai vagy formai jellegű változást.

4.4.1. Formai alapú, szemantikai jellegű részleges és szabálytalan szerkezeti változások. Ezen változások során a családnév – asszociatív összefüggés révén – egy hangalakilag vagy írásképileg hozzá hasonló, de tőle eltérő lexikális és szemantikai szerkezetű névvé alakul át.

a) A változás történhet lexikális és szemantikai tartalom hozzáadásával, a változás jellegéből adódóan meglehetősen változatos módokon (ném. *Lang > Láng*, szl. *Hostya > Ostya*, rom. *Kendris > Kenderes*, szl. *Kaszavits > Kaszavitszi*, ol. *Dellasega > Dellaszegi* stb.). Ez a spontán névmagyarosításnak – s olykor a tudatos névmagyarosításnak is – egyik jellegzetes módja, általában a népetimológiai változásokhoz hasonlóan (l. még pl. KAKUK 1988; ÖRDÖG 2012). A változás a hangalak nagyobb mérvű rövidülésével (szl. *Kaszakovits > Kasza*, *Gasparovics > Gáspár*), illetve – elsősorban a tudatos névváltoztatásokban – a megnövelésével is járhat (ném. *Munk > Munkácsi*). Ide kell sorolnunk azokat a – kifejezetten mesterséges – névváltoztatásokat is, amelyek során a régi családnévből akár jóval kevesebb – leggyakrabban csak a kezdőbetű, illetve -hang – marad

meg (ném. *Berger* > *Beregi*, *Bedő*, *Bajor* stb.). Ez utóbbi változási típus már a teljes névváltozás típusához is közel állhat, ám a névkezdő betű, illetve hang megőrzésének közismerten tipikus szándéka és módja miatt e változási típus keretében veendő számba. Itt tehetünk említést végül egy olyan sajátos altípusról is, amely névszerkezetiileg ténylegesen nem elemezhető, de – a név végződésének szabálytalan átalakítása révén – morfológiailag transzparensnek, magyar névszerkezetnek látszó hangalakot eredményez (szl. *Krivácsik* > *Krivácsi*, örm. *Murátin* > *Muráti*; vö. a tipikus magyar családnévvégi *-i*-kkel).

b) A változás történhet a lexikális és szemantikai tartalom elhagyásával is (*Czank-Kiss* > *Czankis*).

c) A változás végbemehet továbbá a meglévő lexikális és szemantikai tartalom cseréjével: a meglévő lexikális és szemantikai tartalom egy tőle eltérő lexikális és szemantikai tartalomnak adja át a helyét (*Zeke* > *Eke*, *Pruszkai* > *Pruszlík*).

Az alapul vett változástipológiai modell e változási módokat *reszemantizáció*, *deszemantizáció* és *transzszemantizáció* néven említi.

Közülük a legjellemzőbb – nem meglepő módon – a lexikális és szemantikai tartalom hozzáadása, tehát az értelmesítési igény megnyilvánulása.

4.4.2. Szemantikai alapú, formai jellegű részleges és szabálytalan szerkezeti változások. Ezek a változások a természetes névváltozások körében is előfordulnak, de jellemzőbbek a mesterséges névváltoztatásokra. Sajátos változási típus abból a szempontból, hogy bizonyos fokú kétnyelvűséget feltételez, s mindig egy idegen nyelv közreműködésével zajlik. (Mindehhez l. FARKAS–SLÍZ 2012: 91–93 is.)

a) A névváltozás jelentheti az eredeti családnév pontos lefordítását (ném. *Feldmann* vagy rom. *Cimpian* > *Mezei*; ném. *Krieger* vagy szl. *Voicsik* > *Csatár*).

b) A névváltozás alapulhat részleges és lazább szemantikai kapcsolaton is (ném. *Goldschmidt* > *Kovács*, ném. *Rozenberg* > *Rózsafi*).

c) Az itt logikailag még számba vehető harmadik lehetőség, a szemantikai és formai kapcsolatok hiányával zajló névváltozás nem ide tartozik: az a teljes névváltozás (névcsere) korábban már tárgyalt típusát jelenti.

5. A családnevek további változási típusai

5.1. Részleges formai változások. Itt veszem számba azokat a változási típusokat, amelyek a családnévnek csupán írásképét vagy hangalakját érintik: írott vagy szóbeli formájának bizonyos fokú (csekély) módosulását jelentik, önmagukban bármiféle névszerkezeti, illetve szemantikai változás nélkül. Részletes tipológiájuk merőben formális és terjedelmes áttekintést igényelne (vö. pl. KAKUK 1985), emellett többnyire nem specifikusan a nevekre, illetve e névtípusra lenne jellemző. Az alábbiakban így nem ezeknek a részleteire, hanem csupán az írásbeli és szóbeli változások alapvető kategóriájára, illetve e változási típusokat általában befolyásoló fő tendenciák áttekintésére fordítom figyelmemet.

A kiejtésbeli változások, s még inkább az írásbeli névhasználat síkján bekövetkező változások jelensége, ezek értelmezése sajátos, messzire vezető kérdéseket vet fel; velük az általam kiindulásként felhasznált változástipológiák – nyilvánvalóan elvi okokból – nem is számolnak. Mivel azonban kétségtől csúszó családnevek

változásairól van szó ezekben az esetekben is, egy tágabb értelemben vett változástipológia részeként fontosnak tartom ezekről is szólni. (A fentebb tárgyalt változástípusokénál valamivel bővebb bemutatásukat – névtani jelentőségüktől függetlenül – ez az újító szándék indokolhatja.)

5.1.1. Írásbeli változások. Az írásbeliség korábbi évszázadaiban a hangjelölés nagyfokú változatoságát találjuk. A helyesírás-történet egészét alapvetően jellemző egyszerűsödés és egységesedés természetesen érintette azonban a családnevek írásmódját is: csökkentette a névváltozatok számát, tipikusan a magyar helyesírásra általában jellemző, kiejtés szerinti, pontosabban: fonemikus írásmód, illetve a modernizálódás irányába alakítva őket. Eközben az idegen eredetű családnevek éppen az írásváltozatok számát is növelhették tovább (a német eredetű családneveknél pl. I. FÖLDES 2001; SZILÁGYI-KÓSA 2013). A 19. század elejére ugyanakkor eldőlt az a kérdés, hogy a családnevek – a tulajdonnevek közt is – kivételes státusúak: megőrizhetik régi, hagyományos írásmódjukat, a további modernizálódást elkerülve. A hivatalosság pedig egyre inkább biztosította a névformák további változatlanságát.

A mai magyarországi családnévanyagban a korábbi, archaikus írásváltozatok száma összességében lényegesen lecsökkent. Bizonyos hangok, betűk esetében komoly esélye (és akár dominanciája) lehet azonban éppen a hagyományos írásmódnak is napjainkban (l. a *Tóth* és más, hasonló családnevekben). A magyar családnevek többségét ugyanakkor már a közszavakéhoz hasonló, modern írásmód jellemzi (l. pl. a *Kovács* és hasonló családnevekben), s rendszerint írásváltozataik száma és azok képviselési aránya is jócskán megfogyatkozott (ezekhez l. CsnSz., CsnE.).

Az írástörténet fentebb említett, fő tendenciáival ellentétes, bár sokkal korlátozottabb hatókörű jelenségeket is számon kell azonban tartanunk. Az egyes névváltozatok körében domináns archaikus névváltozatnak is lehetett – analógiás alapon – egységesítő szerepe (l. pl. a *Tóth* esetében). Emellett a 19–20. századi hivatalos családnév-változtatások folyamán sokan törekedtek szándékosan archaikus írásmódú – ekkor ugyanis már általában patinásnak, társadalmi presztízzsel rendelkezőnek számító – magyar családnév felvételére. És bár a 20. századtól az újonnan, mesterséges névalkotással létrehozott családneveknek is alapvetően a modern helyesírást kellett követniük, kivételek is léteztek, akár a kifejezetten a meglévő névforma archaizálását célzó névváltoztatások esetében is (*Kovács* > *Kováts*, *Tolnai* > *Tolnay*). Mindennek legkedveltebb példáját – többféle összetevőnek köszönhetően – a névvégi -y-ok valóságos kultusza jelentette (bővebben l. FARKAS 2012).

A pusztán ortográfiai változás az írásbeli névhasználat szintjén érvényesül, a szóbeli névhasználatot önmagában nem érinti.

5.1.2. Kiejtésbeli változások. A nyelv- és névtörténet korábbi évszázadait kiterjedtebb nyelvjárásiasság és bizonyos mértékben eltérő hangtörténeti állapotok jellemezték. A családnevek hangalakját történetük során így hangtörténeti, nyelvjárás-történeti, továbbá az általános standardizációs folyamatok befolyásolták; az idegen eredetű családneveknél továbbá a spontán névmagyarosodás, majd a tudatos névmagyarosítás jelensége is.

A közszavak vagy más névtípusok történetéből is ismert hangváltozásokkal találkozunk a családnevek körében is. Így például – a magyar nyelvre jellemzőként –

a hangrendi kiegyenlítődések (*Bénda* > *Bende*, *Bertha* > *Bartha*) és a mássalhangzó-torlódások feloldásának eseteivel (*Kmetykó* > *Metykó*, *Schlegl* > *Slegli*), melyek az idegen nyelvi háttérű nevekre különösen jellemzőek lehetnek; de számolhatunk akár a hangsúlyváltozás lehetőségével is (*Ambrasi* > *Ambrózy*). A nyelvi egységesülés, a köznyelv és a hivatalosság térnyerése azonban a változatosság visszaszorításának irányába hatott. Ezt igazolják egyébként a 19–20. századi hivatalos családnév-változtatások is: míg némelyek nyelvjárásias hangzású nevüket a köznyelvi változatra cserélték (*Körösztyös* > *Keresztes*, *Vereb* > *Veréb*), nyelvjárásias formákat a névváltoztatók nem kívántak felvenni.

A hangzó névforma megváltozását az írásbeliség tipikusan tükrözni, követni igyekezett, mint a szóbeliséghez képest másodlagos, és csak viszonylag későn szabályozás alá vont nyelvhasználati szintér. Jegyezzük meg azonban, hogy ritkább esetekben éppen az írásbeliség hat vissza a szóbeliségre, és a név ortográfiai változatlansága – a helyesírási gyakorlat időközbeni változása mellett – eredményezi a hangzó forma megváltozását. Előfordulhat ez kihalt, történeti családnevek esetében (írásbeli *Zach* ~ szóbeli [za:x] > [za:ʃ]), és előfordulhat mai családneveknél, az ún. betűjétes révén is (írásbeli *Zántó* ~ szóbeli [sa:nto:] > [za:nto:]). A neológ forma ilyenkor akár ténylegesen, illetve a család saját szóhasználatában is lecserélheti előzményét. (Ezekhez részletesebben l. még LADÓ 1964.)

Sajátos, az írásbeliségben megjelenő, majd a szóbeliségben is jelentkező lehetséges változást jelent a ragadványnév/családnév + családnév szerkezetek egyik tagjának a név kezdőbetűjére való rövidülése (*Benkő-Nagy* > *B. Nagy*). E betűjel kiejtése olykor a név írásmódjára is visszahatott (*B. Nagy* > *Bénagy*). Használatukat a 20. század második felének jogi szabályozása igyekezett ugyan szűkíteni (*B. Nagy* > *Nagy*), de a felmenők által bizonyíthatóan viselt betűjelek egy ideje ismét bejegyezhetőek és használhatóak. (Ezekről bővebben l. ERDÉLYI 2002.)

5.2. További sajátos, nem formai jellegű változások. A családnevek történetében olyan további változási folyamatokat is számon tarthatunk, amelyek a maguk nemében szintén fontosak, bár a családnév szerkezetét, formáját és alapvető jelentését nem befolyásolják. Ezekről azonban – bár a családnevek történeti változásaival foglalkozó szakirodalom velük általában még kevésbé foglalkozott – csak említésszerűen emlékezem meg. A velük kapcsolatos kérdések további általános névtani, illetve szociolingvisztikai jellegű elemzéseket igényelnének.

a) Változhatnak a családnév jelentésszerkezetének elemei: identifikációs értéke (a családnév öröklődése, azaz átvitele is egyfajta névváltozás), információtartalma, etimológiai átlátszósága, motiváltsága, s változhat konnotációs (asszociációs) értéke (bővebben l. FARKAS 2004). Ezek a változások – egyebek mellett – a névváltozások egyéb típusainak mozgatórugóiként, illetve azok valamely összetevőjeként is szolgálhatnak.

b) Változhat a családnév státusa is: szóbeli és/vagy írásbeli, nem hivatalos és/vagy hivatalos. Mindezek névélettani tényezőként is ugyancsak fontos szempontok lehetnek, s a családnév mibenlétének, értelmezésének, általában a különböző névhasználati szinterek és névközösségek problémakörének továbbgondolására inthetnek minket.

6. Záró megjegyzések. A magyar családnevek változásait áttekintve megállapíthatjuk, hogy egy-egy család és családnév történetét gyakran számos névváltozat, illetőleg különböző típusú névváltozás kísérte végig. A családnévanyag változékonysága azonban – elsősorban a nyelvi standardizációs folyamatok és a hivatalosság térnyerése révén – idővel csökkent. A családnevek változástípusait (és változatosságát) ugyanakkor a mesterséges névváltozások (névváltoztatások) különböző módjai is gazdagították. A családnevek magyar nyelvi-kulturális környezetben végbemenő változásai a magyar és az idegen eredetű családneveket természetesen egyaránt, bár nem feltétlenül ugyanolyan módokon érintették.

Az itt bemutatott, a szakirodalmi előzményekre támaszkodó változástipológia a magyar családnévtörténet különböző változási típusainak rendszerbe foglalásáért tett kísérletet. Egyes ismert, konkrét névváltozások ugyan nem sorolhatók be egyértelműen, illetve kizárólagosan egyik vagy másik változási típusba (pl. *Braun* > *Barna*, *Jakl* > *Jakli*, *Vendl* > *Vendel*), ezek azonban nem magát a rendszert érvénytelenítik, csupán a konkrét nyelvi jelenségek lehetséges összetettségét, illetve többarcúságát illusztrálják.

Az ismertetett változástipológia egyes részleteiben szükségszerűen nyelvspecifikus, más részleteiben, főbb irányjaiban azonban remélhetőleg általánosabb érvényű változási típusokra és tendenciákra is ráirányíthatja a figyelmet. Egyes részletei ugyanakkor – elméleti szempontból, illetve a magyar névtörténet célzottabb feltárása révén még – további vizsgálódásokat igényelnek.

Kulcsszók: magyar családnévtörténet, változástipológia, névváltozás, névváltoztatás, névváltozatok, mesterséges név, természetes név.

Hivatkozott irodalom

- BARTHA CSILLA 1993. Családnévmódosítások a detroiti magyarban. *Névtani Értesítő* 15: 41–44.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICKÓ ISTVÁN 2011. A kárpátaljai magyar személynevek átírásának és használatának kérdésköréről. *Magyar Nyelvőr* 135: 414–422.
- BRENDLER, ANDREA – BRENDLER, SILVIO Hrsg. 2007. *Europäische Personennamensysteme. Ein Handbuch von Abasisch bis Zentralladeinisch*. Lehr- und Handbücher zur Onomastik 2. Baar Verlag, Hamburg.
- CAFFARELLI, ENZO 2005. Cognomi in Italia e in Europa: ambiti lessicali come fonti onimiche. In: BROZOVIĆ-RONČEVIĆ, DUNJA – CAFFARELLI, ENZO eds., *Denominando il mondo. Dal nome comune al nome proprio / Naming the world. From common nouns to proper names*. Quaderni Internazionali di RION 1. Società Editrice Romana, Roma. 227–266.
- CsnE. = HAJDÚ MIHÁLY 2010. *Családnevek enciklopédiája. Leggyakoribb mai családneveink*. A Magyar Nyelv Kézikönyvei 17. Tinta Kiadó, Budapest.
- CsnSz. = KÁZMÉR MIKLÓS 1993. *Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- ERDÉLYI ERZSÉBET 2002. Betűk, betűjelek, betűszók – és a névhasználat. A betűszós névelemek múltja, jelene és jövője nagykőrösi személynevekben. In: GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ – KOVÁCS MÁRIA szerk., *Köszöntő kötet B. Gergely Piroska tiszteletére*. A Mis-

- kolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai I. Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, Miskolc. 26–31.
- FÁBIÁN ZSUZSANNA 2011. Olasz családnevek Magyarországon. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvöldrajztól a névföldrajzig II. Családnév – helynév – kisebbségek*. Savaria University Press, Szombathely. 79–94.
- FARKAS TAMÁS 2003. A magyar családnévanyag két nagy típusáról. *Magyar Nyelv* 99: 144–163.
- FARKAS TAMÁS 2004. A családnevek konnotációjáról. *Névtani Értesítő* 26: 49–57.
- FARKAS TAMÁS 2009a. *Családnév-változtatás Magyarországon. A névváltoztatások tényezői és története a 20. század második felében*. Nyelvtudományi Értekezések 159. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- FARKAS TAMÁS 2009b. Családnévrendszer, névhasználat, névváltozás nyelvi-kulturális kontaktushelyzetben. *Névtani Értesítő* 31: 27–46.
- FARKAS TAMÁS 2010. A magyar családnévanyag fogalma és struktúrája. *Magyar Nyelvjárások* 48: 59–75.
- FARKAS TAMÁS 2012. Az ipszilonos nevekről. Egy helyesírási jelenség a nyelvi-kulturális térben. In: BALÁZS GÉZA – VESZELSZKI ÁGNES szerk., *Nyelv és kultúra. Kulturális nyelvészet*. Magyar Szemiotikai Tanulmányok 25–26. Inter Kultúra-, Nyelv- és Média kutató Központ Kht. – Magyar Szemiotikai Társaság – PRAE.HU Kft. – Palimpszeszt Kulturális Alapítvány, Budapest. 301–307.
- FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN 2012. A családnévtörténet művelődéstörténeti tanulságaiból. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvöldrajztól a névföldrajzig III. Nyelvjárás – néprajz – művelődéstörténet*. Savaria University Press, Szombathely. 91–101.
- N. FODOR JÁNOS 2010. *Személynevek rendszere a kései ómagyar korban. A Felső-Tisza-vidék személyneveinek nyelvi elemzése (1401–1526)*. Magyar Névtani Értekezések 2. ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke, Budapest.
- B. FODOR KATALIN 2011. Moldvai családnevek. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvöldrajztól a névföldrajzig II. Családnév – helynév – kisebbségek*. Savaria University Press, Szombathely. 117–226.
- FÖLDES CSABA 2001. Orthographische Assimilation von Familiennamen deutschsprachigen Ursprungs in Ungarn. In: EICHHOFF, JÜRGEN – SEIBICKE, WILFRIED – WOLFFSOHN, MIHAEL Hrsg., *Name und Gesellschaft. Soziale und historische Aspekte der Namensgebung und Namenentwicklung*. Duden Thema Deutsch 2. Dudenverlag, Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich. 226–243.
- FÜLÖP LÁSZLÓ 2009. Névváltozások és névváltoztatások Kaposvár környékén a 19. században. In: FARKAS TAMÁS – KOZMA ISTVÁN szerk., *A családnév-változtatások története időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 205–214.
- GÖRÖG NIKOLETT 2014a. Névadási nézetek a tizenéves korosztályban. Egy beregszászi gimnazisták körében végzett vizsgálat tapasztalatai. In: FEDINEC CSILLA – SZOTÁK SZILVIA szerk., *Közösség és identitás a Kárpát-medencében*. Határhelyzetek. A Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium Kutatói Szakkollégiumának Évkönyve 7. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest. 221–241.
- GÖRÖG NIKOLETT 2014b. Személynevek használata Kárpátalján. In: BÓNA LÁSZLÓ – HAJDÚ ANIKÓ szerk., *Nemzet és kisebbség. Társadalomtörténeti változások a XIX–XX. században. Národ a menšina. Sociálnohistorické zmeny v XIX–XX. storočí*. TéKa, Komárno–Komárom. 331–342.

- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan. Személynevek*. Osiris Kiadó, Budapest.
- HANKS, PATRICK – HODGES, FLAVIA 1988. *A Dictionary of Surnames*. Oxford University Press, Oxford – New York.
- HOFFMANN ISTVÁN 1993. *Helynevek nyelvi elemzése*. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 61. Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézete, Debrecen.
- HOFFMANN ISTVÁN 1999. A helynevek rendszerének nyelvi leírásához. *Magyar Nyelvjárások* 37: 207–216.
- KAKUK MÁTYÁS 1985. *Hangtani váltakozások Kunszentmárton XVIII–XIX. századi családneveiben*. Magyar Névtani Dolgozatok 54. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszék-csoport Névkutató Munkaközössége, Budapest.
- KAKUK MÁTYÁS 1988. Népetimológias névalakulatok Kunszentmárton XVIII–XIX. századi anyakönyveiből. *Magyar Nyelvőr* 112: 97–99.
- KAKUK MÁTYÁS 1989. Születő és kihalt családnevek Kunszentmárton XVIII–XIX. századi anyakönyveiből. In: BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC szerk., *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 183. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 242–245.
- KECSKÉS JUDIT 1998. Alaki változatok vizsgálata a történelmi családnevek körében. *Névtani Értesítő* 20: 78–82.
- LADÓ JÁNOS 1964. Családneveink kiejtési nehézségei. *Magyar Nyelvőr* 88: 382–92.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2013. Kontaktushatás a tulajdonnevekben. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig IV. A nyelvi kölcsönhatások és a tulajdonnevek*. Savaria University Press, Szombathely. 43–68.
- MCsvA. = *Magyarországi hivatalos családnev-változtatások történeti adatbázisa (1815–1932)*. Kutatásvezető: FARKAS TAMÁS – KÖVESDI ISTVÁN. [http://www.macse.hu/\[-\]society/nevvaltoztatások.php](http://www.macse.hu/[-]society/nevvaltoztatások.php) (2015. 05. 11.)
- MIZSER LAJOS 2009. A nyíregyházi tírjákók névváltoztatásai. In: FARKAS TAMÁS – KOZMA ISTVÁN szerk., *A családnev-változtatások történetei időben, térben, társadalomban*. Gondolat – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 215–221.
- MIZSER LAJOS 2013. A nyelvek egymásra hatása a Bereg megyei családnevekben. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig IV. A nyelvi kölcsönhatások és a tulajdonnevek*. Savaria University Press, Szombathely. 201–207.
- NOGRADY, MICHAEL 1990. Treatment of Hungarian Names in Canada. In: BOULANGER, JEAN-CLAUDE ed., *Proper Names at the Crossroads of the Humanities and Social Sciences. Proceedings of the XVIth International Congress of Onomastic Sciences*. Québec, Université Laval. 16-22 August 1987. Université Laval, Québec. 433–440.
- ÖRDÖG FERENC 2012. A népetimológia kései ómagyar és középmagyar kori személyneveinkben. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig III. Nyelvjárás – néprajz – művelődéstörténet*. Savaria University Press, Szombathely. 103–109.
- SLÍZ MARIANN 2011. *Személynévadás az Anjou-korban*. Históriaantik, Budapest.
- [SZENT-IVÁNYI ZOLTÁN] 1895. *Századunk névváltoztatásai. Helytartósági és miniszteri engedélyvel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800–1893*. Eredeti okmányok alapján összeállította a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság egyik igazgató-választmányi tagja. Hornyánszky Viktor kiadása, Budapest.

- SZILÁGYI-KÓSA ANIKÓ 2013. Magyar–német nyelvi kölcsönhatások a családnevek tükrében. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig IV. A nyelvi kölcsönhatások és a személynevek*. Savaria University Press, Szombathely. 155–167.
- TÓTH VALÉRIA 2008. *Településnevek változástipológiája*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 14. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, Debrecen.
- TRUNKI PÉTER 2013. A moldvai magyarok mai családnevei a magyar állampolgárság küszöbén. *Magyar Nyelv* 109: 107–116.
- ÚCSN T. = HAJDÚ MIHÁLY 2012. *Újmagyarkori családneveink tára. XVIII–XXI. század. I. Adatok*. Szerzői kiadás, Budapest.
- VINCZE, LÁSZLÓ 2011. Zum ungarischen Personennamensystem unter besonderer Berücksichtigung der burgenländischen Familiennamen. In: HAUSNER, ISOLDE – PABST, CHRISTIANE M. – SCHRAN, ERWIN Hrsg., *Erstes Burgenländisches Familiennamenbuch*. Burgenländisch-Hianzische Gesellschaft, Oberschützen. 65–82.
- VÖRÖS FERENC 2004. *Családnévutatók Szlovákiában*. Csallóközi Kiskönyvtár. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.
- VÖRÖS FERENC 2009. Névváltoztatás és névhelyreállítás a kisebbségi magyar névhasználat tükrében: terminológiai javaslat egy névtani jelenség megnevezésére. In: FARKAS TAMÁS – KOZMA ISTVÁN szerk., *A családnév-változtatások történetei időben, térben, társadalomban*. Gondolat – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 57–74.
- VÖRÖS FERENC 2012. Személynévhasználat és impériumváltások a 20. századi Kárpátalján. *Magyar Nyelvőr* 136: 78–88.
- VÖRÖS FERENC 2013. *Mutatvány az 1720-as országos összeírás névföldrajzából*. Savaria University Press, Szombathely.
- WENZEL, WALTER 2004. Familiennamen. In: BRENDLER, ANDREA – BRENDLER, SILVIO Hrsg., *Namenarten und ihre Forschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik*. Lehr- und Handbücher zur Onomastik 1. Baar Verlag, Hamburg. 705–742.

The typology of changes in the history of Hungarian family names

The aim of this paper is to take stock of, and briefly introduce, the various types of change that family names (that are essentially lexical items, proper names in particular, that can be inherited) may undergo in the Hungarian linguistic and cultural context. The paper proposes that earlier frameworks of typological description should be expanded: first, certain types of change should be added; and second, artificial changes of names should be included alongside natural ones. The types of change to be described are as follows: 1. complex changes (the emergence and disappearance of certain names); 2. entire changes (abandoning an old name and assuming a new one); 3. partial and regular structural changes (those of syntactic or morphological structure); 4. partial and irregular structural changes (formal vs. semantic ones). In addition, further – albeit different – types of change are also worth considering: 5. partial formal changes (in writing or in speech only); 6. other, special, non-formal changes (of the semantic structure and/or pragmatic status of a proper noun). This typology of changes is necessarily language specific in some respects; but in other respects, especially in its major directions, it can draw the reader's attention to more general types and tendencies of change.

Keywords: history of Hungarian family names, typology of change, change of name, variants of names, artificial name, natural name.

FARKAS TAMÁS
Eötvös Loránd Tudományegyetem